

AXIOLOGICAL ASPECTS OF SENIOR PUPILS' ART EDUCATION

Pankiv Lyudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, PhD in Pedagogy,

Dragomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article describes the axiological aspects in the art education of senior pupils in secondary school. The future society is a society that will be built by people of original nature, whose intellect, emotion, and will are centered on Heart. Accordingly, the future society will be a society where the activities of people's intellect, emotion, and will are carried out in a harmonious way. The essence of the category "value" is given. The author presents an axiological paradigm of art education and examines its main aspects. The importance of the art education of senior pupils as an opportunity of awareness of the value of human experience is identified. Axiological landmarks of the art in secondary school in the context of the universal, national and personal values are defined. It is proved that the development of axiological issues in art education opens opportunities for the inner development of young people in the way of using arts as a means of the senior pupils' personal development.

Keywords: art, values, artistic education, axiological approach, senior pupils, secondary school.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна, політична ситуація в Україні загострила потребу у модернізації освітнього процесу у школах країни з метою зосередженості на розвитку духовності підростаючого покоління. Сьогодення вимагає перегляду традиційних технологій навчання та виховання молоді, внесення до їхнього змісту елементів нового, що впливають на формування духовних цінностей, розвиток можливостей самореалізації особистісних творчих сил, урахування нових форм комунікаційних зв'язків і способів соціальної організації людини у мінливому сучасному світі. Такі освітні орієнтири підсилюють значення мистецького навчання шкільної молоді, як підґрунтя формування духовних цінностей особистості. Саме мистецтво, як суспільно-культурний феномен, є унікальним засобом залучення школярів до глибинного духовного надбання багатьох поколінь, формування внутрішнього світу особистості, забезпечення широких можливостей самовизначення, вибору моделі поведінки, системи цінностей, формування естетичних потреб та ідеалів, індивідуального гуманістичного ставлення до навколишнього світу. Зорієнтованість мистецького навчання на формування духовного світу молоді передбачає необхідність визначення відповідних аксіологічних акцентів.

Мета статті – актуалізувати ціннісні аспекти мистецького навчання старшокласників у контексті формування їх духовного світу.

Унікальність впливу мистецтва на формування духовного світу молоді неодноразова підкреслювали філософи, педагоги, соціологи, психологи, мистецтвознавці минулого і сучасності (Б.Асаф'єв, Г.Гегель, Г.Сковорода, І.Зязюн, В.Медушевський, Є.Назайкінський та ін.).

Концептуальні засади сучасної мистецької педагогіки в Україні обґрунтовано в працях О.Олексюк, О.Рудницької, Г.Падалки, О.Щолокової, Л.Масол, Н.Миропольської, О.Отич та ін. Вчені підкреслюють, що характер мистецького навчання визначається, перш за все, об'єктивними соціальними закономірностями художнього відображення та пізнання світу, що ствердилися у певному суспільстві, історичному періоді. В них знаходять реалізацію вищі ключові цінності: Істина, Добро, Краса. У певному розумінні, вивчення мистецтва – це формування саме цих цінностей.

Розвиток духовних цінностей учнів старших класів середньої школи досліджувала група румунських вчених [11]. У свою чергу, Чарльз Хоффер у своїй монографії окреслив питання навчання музики старших класів у середній школі [12], низка зарубіжних дослідників вивчала стан та проблеми музичної педагогіки у 10 країнах світу (Канада, Швеція, Японія, Кіпр, Австрія, Данія, Італія та ін.) [10].

Отже, ціннісно-смысловий аспект мистецького навчання набуває власної специфіки у контексті сучасної аксіологічної парадигми освіти, орієнтує на формування цінностей молоді як певних смыслоутворюючих засад людського буття. Тож, видається особливо важливим визначення ціннісних орієнтирів мистецького навчання старшокласників, адже це є вік, коли активно формується особистість, її внутрішній світ, життєві цінності та ідеали, загострюється потреба у самовизначенні.

Старший шкільний вік – це складний період, що вважається перехідним етапом між дитинством та дорослістю. Саме в цей час (14–18 років) учень

починає розглядати теперішнє з огляду на майбутні перспективи, задумуватись над питаннями пошуку смислу свого життя та шляху власного самовизначення.

Старшокласник відкриває для себе свій внутрішній світ, відчуття своєї унікальності. Разом з тим, для нього стає характерним глибокий самоаналіз та самооцінка, що формуються з позиції внутрішньої шкали цінностей. Саме цінності відіграють ключову роль у формуванні особистості, в оцінюванні себе та навколишнього світу.

Тож, у старшому шкільному віці, коли особливо активно відбувається формування особистості, її поглядів, переконань, ідеалів та прагнень (що, власне і складає основу цінностей), вкрай необхідно якомога більше залучати учнів до спілкування з мистецтвом: високохудожніми творами різних часів і народів, що відтворюють багатовіковий естетичний досвід багатьох поколінь, спрямовують учнів осягнення духовної краси і моральної сили людини, до усвідомлення сенсу буття. Саме спілкування з мистецтвом забезпечує молодій людині на високому чуттєвому рівні пізнання та усвідомлення глибини цінностей Людини, її ставлення до навколишнього світу.

Зазначимо, що природу, сутність, типологію, функції цінностей, а також ціннісне відношення людини до світу досліджує *аксіологія* (від грецької *аксіа* – цінність та *logos* – вчення) – окрема галузь науки, яка сформувалась у ХІХ ст. завдяки працям І.Канта, Р.Лотце, Е.Гуссерля, Н.Гартмана, В.Дільтея, О.Шпенглера та ін. Проте, проблематика цінностей людини розглядалась ще у філософії Стародавнього Сходу та античності. Так, у давньогрецькі філософи (Фалес, Ксенофан, Демокріт, Протагор, Сократ, Платон, Аристотель та ін.) стверджували, що найвищим мірилом цінності та найвищою цінністю є людина. (Відомий вислів Протагора: «Людина є мірою всіх речей»). У середньовічній філософії (П.Абеляр, Р.Бекон) дослідження цінностей спрямовувалися на об'єкт людських уподобань, пристрастей та прагнень. Та найбільш ґрунтовно категорія «цінності» була розроблена німецькою класичною філософією, особливо І.Кантом. Його концепція цінностей з вирізненням суб'єктивного та об'єктивного аспектів була сприйнята і розвинута Й.Фіхте, Ф.Шеллінгом, представниками неокантіанства В. Віндельбардом, Г.Ріккердом (відстоювали думку про провідну роль духовних цінностей в історії суспільства стосовно буття) та започаткувала новий – аксіологічний напрям у філософії.

Сучасна аксіологія окреслює проблеми цінностей суспільного або особистісного значення, які формуються і класифікуються за певними ознаками і критеріями об'єктивності і суб'єктивності, національно-культурної специфіки

і світоглядної значущості, визначають ставлення людини до навколишнього світу та самого себе. Аксиологія сьогодні пронизує ряд наук: етику, естетику, психологію, педагогіку, політологію, культурологію, мистецтвознавство, антропологію, соціологію та ін., які вивчають цінності людини у різних життєвих сферах.

Аксиологічна проблематика є ключовою у мистецькій освіті, ствердила її окрему парадигму. Аксиологічна парадигма освіти задає ціннісне бачення педагогічних проблем й утворює ціннісний (аксиологічний) підхід до розгляду педагогічних явищ, що оцінюються з позиції визначеної у суспільстві системи цінностей.

Як наголошують вчені-педагоги України (Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова та інші), саме мистецтво покликане відтворити цінність буття людини, протистояти руйнаціям технократичного мислення, вузькому підходу до усвідомлення сенсу людського буття з позицій бездушного практицизму і утилітаризму. Г.Падалка зазначає, що «притягальна гуманістична сила справжнього мистецтва полягає в тому, що поряд із виробництвом цінностей художньо-матеріального порядку воно опікується «виробництвом» власне людини, формуванням шляхетної, одухотвореної особистості» [1, с. 45].

З педагогічної точки зору вчені Ш.Амонашвілі, Є.Бондаревська, Б.Гершунський, С.Гончаренко, М.Казакіна, О.Сухомлинська та інші наголошують, що цінності – це внутрішній, емоційно опанований регулятор діяльності, який визначає ставлення людини до оточуючого світу і до себе, моделює зміст і характер діяльності. Цінності охоплюють сферу духовних імперативів індивіда, світ ідеалів, стимули діяльності, що визначають мотиваційні механізми [2; 3].

Унікальність впливу мистецтва на особистість надає широкі можливості залучення учнів до цінностей, що надають сенсу самого існування людини. За словами Г.Падалки, як «світло істини і добра, сповнене багатовіковим досвідом, що містить потенціал духовного звеличення особистості, спрямування її до осягнення духовної краси і моральної сили людини, заглиблення до таємниць духовної творчості» [1, с. 43], мистецтво може поставати ґрунтом самотворення особистості старшокласника. Через власне особистісне переживання художнього образу, «проживання» його життя

старшокласник набуває не лише естетичний досвід, а й прагнення до саморозвитку, актуалізації власного ставлення до мистецьких явищ та навколишньої дійсності.

У сучасних умовах девальвації духовних цінностей вважаємо вкрай важливим у мистецькому навчанні старшокласників акцентуацію саме *гуманістичних цінностей* у процесі вивчення високохудожніх творів, що дають можливість глибокого проникнення у внутрішній світ людини, окрилення у високих почуттях, переживання найтоншого інтимного діалогу з художнім образом. Тож, особливого значення набуває активізація свідомості учня у діалогічному спілкуванні з художнім образом.

Художній твір відтворює дійсність і оцінює зображуване, передає цінності буття і спонукає реципієнта до осмислення їх і ціннісного переживання. О.Рудницька з цього приводу зазначала, що «творча глибина мистецьких творів криється у здатності осмислювати людський досвід на такому рівні, на якому він одночасно виявляється і як універсальна загальність, і як неповторна індивідуальність, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожну людину» [4, с. 58]. Так, причетність до загальнолюдського досвіду допомагає учневі виробити власну життєву позицію, усвідомити моральні зв'язки і цінності з іншими людьми і людством у цілому.

Як важливий аксіологічний аспект мистецького навчання старшокласників виділяємо *національні цінності*. Вивчення світової художньої культури, усвідомлення прекрасного у загальнолюдських вимірах передбачає водночас відчуття причетності до культури свого народу, національного коріння. Національне мистецтво сприймається учнями як художньо ближче, формуючи, водночас, ідеали національної гідності, самосвідомості, патріотизму. Коли учень розуміє духовну цінність національного мистецтва, він буде спроможним усвідомлювати національні пріоритети мистецтва та художні цінності інших народів, духовну цінність діалогу культур.

Це ілюструє у своїх наукових пошуках Л.В.Петько [8] на прикладі фільму-мюзиклу «Звуки музики», США, 1965 р. (патріотизм австрійського народу), тоді як на прикладах творів мистецтва ставить питання збереження української національної ідентичності шляхом впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів на прикладі Козацької доби, коли виклики сьогодення поставили перед Україною питання щодо поєднання двох

процесів: створення міцної української держави і згуртованої української етнополітичної нації [9, с. 69].

З огляду на сучасні освітні тенденції, аксіологічний контекст мистецького навчання має охоплювати *особистісно-індивідуальні* потреби. Мистецтво залучає людину до системи естетичних цінностей і примушує її переживати і усвідомлювати ці цінності. Вивчення мистецтва формує індивідуальне ставлення до навколишнього світу, почуття краси художнього оточення, що є, за словами Є.Волкової, «результатом актуалізованого включення у середовище нового функціонування і спілкування, в якому минуле і сучасне «чують» одне одного» [5, с. 112]. Так, естетичне переживання, що проявляється у мистецькому творі, стає особистим переживанням і ставленням учня завдяки особливому механізму взаємодії суб'єкта (який сприймає) з об'єктом (мистецьким твором). Під впливом художніх образів безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальності [6]. Таким чином, мистецтво як духовна основа, стає для молодшої людини ґрунтом самотворення.

Таким чином, у контексті аксіологічної парадигми визначено головні орієнтири мистецького навчання старшокласників, що обумовлюють формування загальнолюдських, національних та особистісних цінностей.

Висновок. Отже, розвиток аксіологічної проблематики у мистецькій освіті у площині моральних, естетичних, загальнокультурних і національних цінностей, відкриває широкі можливості формування духовного світу старшокласників, використання мистецтва як засобу особистісного розвитку.

References

1. Padalka H.M. *Pedahohika mystetstva* (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin) [Pedagogy of art: theory and methods of art subjects teaching] / H.M.Padalka. – К. : Osvita Ukrayiny, 2008. – 274 s.
2. Yl'yn V.V. *Aksyolohyya* / [Axiology] / V.V.Yl'yn. — М. : МНУ, 2005. – 216 s.
3. Sukhomlyns'ka O.V. *Suchasni tsinnosti u vykhovanni: problemy, perspektyvy* [Modern values in education: problems and prospects] / O. V. Sukhomlyns'ka // Shlyakh osvity. – К., 1996. –S.24 – 27.

4. Rudnyts'ka O.P. *Pedahohika: zahal'na ta mystets'ka: Navchal'nyy posibnyk* [Pedagogy: General and artistic] / O. P.Rudnyts'ka. – Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2005. – 360 s.

5. Volkova E.V. *Proyzvedenye yskusstva v myre khudozhestvennoy kul'tury* [The work of art in the world artistic culture] / E. V.Volkova. – M.: Yzd-vo MHU, 1988. – 288 s.

6. Dryapika V.I. *Teoriya i praktyka formuvannya tsinnisnykh oriyentatsiy pedahoha-muzykanta* [Theory and practice of value orientations formation of the Music teacher] / V.I.Dryapika. – K. : Kirovohrad, Uzhhorod, «Lira», 2000. – 228 s.

7. Kahan M.S. *Fylosofskaya teoryya tsennosti* [Philosophical theory of value] / M.S. Kahan. — SPb. : Petropolys, 1997. – 205 s.

8. Pet'ko L.V. *Vyhovnyj i profesijnyj aspekty muzychno-pedagogichnoi' sprjamovanosti navchannja inozemnoi' movy studentiv VNZ u systemi muzychno-pedagogichnoi' osvity* [Educational and professional aspects of music-pedagogical orientation of foreign language teaching for students in the system of music-pedagogical training] / Muzyka ta osvita : naukovo-metod.zhurnal / zasn. MON Ukrai'ny, NAPN Ukrai'ny, Kyi'vs'ka dytjacha akademija mystectv ; gol.red. L.M.Masol. – Kyi'v : Pedagogichna dumka, 2013. – № 3. – С. 14–18.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>

9. Pet'ko L.V. *Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' v proces inshomovnoi' osvity majbutnih pedagogiv* [The Inculcation of Ukrainian National Idea in the Process of Foreign Language Education] / Vyshha osvita Ukrai'ny : teoretychnyj ta naukovo-metodychnyj chasopys / zasn. Instytut vyshhoi' osvity APN Ukrai'ny ; golov. red. V.P.Andrushhenko. – Kyi'v : "Pedagogichna presa", 2013. – № 2. – S. 68–74.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7829>

10. Dulamă Maria Eliza. Developing values for secondary school students through the study of art objects [Web site] / Maria Eliza Dulamă, Mihai-Bogdan Iovu, Alexandru Marius Bodochi Ursu // Acta Didactica Napocensia. – 2011. – Volume 4 Number 2-3. – P. 21–28. – Access mode : http://dppd.ubbcluj.ro/adn/article_4_2-3_4.pdf

11. Hargreaves David. Effective teaching in secondary school music : teacher and pupil identities (The Teacher Identities in Music Education (TIME) project [Web site] / David Hargreaves, Graham Welch, Ross Purves, Nigel Marshall. – Access mode : <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/189375.pdf>

12. Hoffer Charles. *Teaching Music in the Secondary Schools.* / Charles Hoffer. – 5th Edition. – Publisher : Schirmer, 2000. – 320 p.

Translation of the Title, Name and Abstract to Author's language

УДК 37.013.73

Паньків Л.І. Аксіологічні аспекти мистецького навчання старшокласників.

В статті висвітлюється аксіологічна проблематика мистецького навчання старшокласників. Розглянуто сутність категорії «цінності». Окреслено аксіологічні орієнтири мистецького навчання старшокласників у контексті формування загальнолюдських, національних та особистісних цінностей.

Ключові слова: мистецтво, цінності, мистецьке навчання, аксіологічний підхід, старшокласники.

Література

1. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
2. Ильин В.В. Аксиология / В.В. Ильин. — М.: МГУ, 2005. — 216 с.
3. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. – К., 1996. – С.24–27.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П.Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Волкова Е.В. Произведение искусства в мире художественной культуры / Е.В.Волкова. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 288 с.
6. Дряпика В.І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта/ В.І.Дряпика. – К. : Кіровоград, Ужгород, «Ліра», 2000. – 228 с.
7. Каган М.С. Философская теория ценности/ М.С.Каган. — СПб. : Петрополис, 1997. — 205 с.
8. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта : науково-метод.журнал / засн. МОН України, НАПН України, Київська дитяча академія мистецтв ; гол.ред. Л.М.Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2013. – № 3. – С. 14–18.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>
9. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів / Л.В.Петько // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис / засн. Інститут вищої освіти АПН України ; голов. ред. В.П.Андрущенко. – Київ : «Педагогічна преса», 2013. – № 2. – С. 68–74.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7829>
10. Dulamă Maria Eliza. Developing values for secondary school students through the study of art objects [Web site] / Maria Eliza Dulamă, Mihai-Bogdan Iovu, Alexandru Marius Bodochi Ursu // Acta Didactica Napocensia. – 2011. – Volume 4 Number 2-3. – P. 21–28. – Access mode : http://dppd.ubbcluj.ro/adn/article_4_2-3_4.pdf
11. Hargreaves David. Effective teaching in secondary school music : teacher and pupil identities (The Teacher Identities in Music Education (TIME) project [Web

site] / David Hargreaves, Graham Welch, Ross Purves, Nigel Marshall. – Access mode : <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/189375.pdf>

12. Hoffer Charles. Teaching Music in the Secondary Schools. / Charles Hoffer. – 5th Edition. – Publisher : Schirmer, 2000. – 320 p.